

“Gemeentelijke water-taken nu duidelijk”

In een stad als Enschede, voor Nederlandse begrippen hoog boven NAP gelegen, verwacht je op het eerste gezicht geen grondwaterproblemen. Toch zijn die daar wel ontstaan toen enkele tientallen jaren geleden de daar eens zo bloeiende textiel-industrie de concurrentie niet meer aankon met landen met een wezenlijk lager loonniveau. Bedrijven met grote namen sloten één voor één hun poorten en staakten daarmee ook de winning van grondwater. In de stad kwam het grondwaterpeil drastisch omhoog. Aanleiding om voor dit themanummer grondwater na te gaan of men deze problemen inmiddels onder de knie heeft gekregen, en zo ja door welke maatregelen. Verslag van een gesprek in het naast het NS-station gelegen stadskantoor met ing. Rik Meijer en drs. Jos Mol, beide beleidsadviseur bij de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer van de gemeente Enschede.

Klopt mijn beeld over de invloed van de textielindustrie?

“Dat klopt zeker. Eind jaren 60 is het stoppen van de textielbedrijven begonnen. Dat is in de jaren 70 doorgegaan, totdat eigenlijk in heel Twente alle gewone textielbedrijven het faillissement hebben moeten aanvragen. Overgebleven zijn enkele bedrijven die een hooggespecialiseerde productie hebben; alle andere zijn verdwenen. Dat daardoor grondwaterproblemen ontstaan zijn, hangt samen met de specifieke bodemsituatie. Aan de oostkant van de stad Enschede loopt van noord naar zuid een stuwwal van keileem, uit het tertiair dus. Glanerbrug ligt aan de andere kant van die stuwwal. De rug van de stuwwal ligt op 55 tot 60 meter boven NAP. Aan de oostzijde stroomt het water af richting de Dinkel, aan de westzijde - waar de stad ligt - richting de Regge. Het verhang is daar relatief groot, want het westen van de stad ligt op 28 meter boven NAP. Door de winning van het grondwater en de groei van de stad zijn de beken die er vroeger waren, helemaal verdwenen en ook niet meer herkenbaar.”

“De stroming van het grondwater is slecht te modelleren, omdat de bodem veel leemhoudender is dan die op bijvoorbeeld de Veluwe of onze buurgemeente Hengelo. Daar heb je te maken met een ondergrond van homogeene zand; hier zitten in de bodem schollen van keileem die als schotten in de scheidende laag liggen, waardoor grondwaterpeilen ook op wijkniveau niet te voorspellen zijn. Sterker nog; ze kunnen zelfs op kavelniveau aanzienlijk verschillen. Die heterogeniteit van de bodemstructuur is, samen met het grote verhang, de oorzaak dat de situatie hier zo complex is. Daar komt nog bij dat de textielbedrijven jarenlang afvalstoffen in de bodem loosden.”

Zijn die verontreinigingen bekend?

“Wij hebben alle verdachte locaties in beeld gebracht. Op de kaart kunt u zien hoe de pluimen zich langzaam westwaarts bewegen. Het gaat om oplosmiddelen die de textielbedrijven gebruikten. Het zijn dezelfde soort stoffen waarmee Amsterdam bij zijn

vroegere winning in Hilversum te maken kreeg. We volgen de verontreinigingen nu. Enkele grondwateronttrekkingen zijn nog in bedrijf om eventuele problemen in de hand te kunnen houden. Die problemen zijn momenteel toch niet zo groot als verwacht. We hebben dus de tijd om na te gaan hoe we de problemen aanpakken. Daarbij moeten we rekening houden met de ruimtelijke ordening, het milieu en het beheer van de openbare ruimte.”

Wat is uw aanpak?

“We pakken de problemen op wijkniveau aan, met als algemeen beleidsuitgangspunt dat het watersysteem zowel duurzaam als betaalbaar moet blijven. Het verst zijn we met de wijk Roombeek, bekend van de vuurwerkramp. We zitten daar in de laatste fase van de wederopbouw, maar het is ook de wijk met de grootste verontreiniging in de ondergrond. In die wijk stonden vroeger veel textielbedrijven. De naam van de wijk geeft aan dat daar vroeger een beek gelopen heeft: de Roombeek. Die beek is weer helemaal bovengronds gebracht. Hij wordt gevoed met grond- en regenwater. Dat grondwater zorgt ervoor dat de beek altijd water voert. Wij pompen het grondwater dat verontreinigd is op en zuiveren dit. Vervolgens wordt dit gezuiverde water op de Roombeek geloosd. Hiermee bereiken we dat naast zuivering van het verontreinigde grondwater, de watervoerendheid van de Roombeek ook tijdens de zomermaanden gewaarborgd is en daarnaast dat de grondwaterstand onder controle blijft. In de nieuwe woonwijk is ook een vijver aangelegd, waar de beek doorheen stroomt. Hoewel de vijver niet zo bedoeld is, wordt er als het warm is regelmatig gepootjebaad of gezwommen.”

Hoe zuivert u het grondwater?

“Het water wordt eerst ‘gestript’. Vervolgens zuiveren we het met actieve kool. De installatie heeft een vrij grote capaciteit (50 kubieke meter per uur), zodat we extra aanbod van water aankunnen. Normaal behandelen we aanzienlijk minder water. Tot voor kort huurden we hiervoor een

aannemer in. Inmiddels is besloten om de regie zelf te gaan voeren, waarbij de gemeente de uitvoering nog steeds aan een aannemer kan overlaten. De zuivering is te zien als een onderdeel van het riolerings-systeem. De reden dat de gemeente de regie weer naar zich toetrekt, is dat vragen altijd als eerste bij de gemeente terechtkomen. De gemeente kent de complexiteit van de situatie en kan het geheel overzien. De maatregelen die genomen worden, maken deel uit van het beheer van de openbare ruimte, wat een gemeentelijke taak en verantwoordelijkheid is.”

“De Roombeek is overigens niet de enige beek die Enschede herstelt. Er is een watervisie tot 2030 opgesteld, waarin zoekgebieden voor oude beken aangegeven zijn: vijf aan de westkant en één aan de oostkant van de stuwwal. We bekijken of ze weer een functie als blauwe ader in de stad kunnen krijgen. Het natuurlijke systeem is niet meer te herstellen, maar een nieuwe inrichting is wel mogelijk. Bij de Roombeek is het in ieder geval gelukt.”

Hebt u in de hele stad de toestand nu in de hand?

“Nee, zover zijn we nog niet. Wel zijn de eerste stappen gezet. Maar ook elders moet de gemeente op wijkniveau tot echte oplossingen komen. In de wijk Eschmarke aan de oostflank van de stuwwal hebben wij te maken met een nat gebied. Daar krijg je geen problemen als woningen zonder kruipruimte gebouwd worden, als de vloeren water- en dampdicht gemaakt worden. Bij oude huizen met houten vloeren kan dat niet, bij nieuwe huizen wel. Het punt is echter bouwers en eigenaren zover te krijgen dat zij een woning zonder kruipruimte accepteren. Dat probleem speelt ook in andere wijken. Je moet niet alles willen afdwingen, zeker als om minder regelgeving en minder bemoeizucht van de overheid gevraagd wordt.”

“Wij hebben wel overal in de stad peilbuizen geplaatst om structurele problemen in beeld te krijgen en na te gaan hoe we deze onder controle kunnen krijgen. Technisch, maar ook financieel verantwoord. Vanuit het zuiden van Enschede verplaatst zich een grote verontreinigingspluim richting westen. Dat komt door de bemaling van een tunnelbak: een waterhoeveelheid van 600.000 kubieke meter per jaar. Vraag is wat wij in de toekomst met dat water moeten doen. Moet het na zuivering terug in de riolering of kan het opnieuw gebruikt worden, bijvoorbeeld als industriewater?”

Hoe financiert u deze maatregelen?

“De Wet gemeentelijke watertaken, die per 1 januari 2008 van kracht is geworden, heeft veel duidelijkheid gebracht in de verdeling van de verantwoordelijkheden tussen gemeente en waterschap en in de financiering van de maatregelen die de gemeente moet nemen. De gemeente is hét waterloket voor de burger. Wij moeten zorgen voor maatregelen om structurele grondwaterproblemen in de openbare ruimte op te lossen. Om te weten of een probleem structureel is, moeten we de

Links Rik Meijer, rechts Jos Mol. Op de achtergrond de vernieuwde Roombeek (foto: Gerard Kruse, gemeente Enschede).

situatie zo volledig mogelijk in beeld hebben. Vandaar het peilbuizennet, de registratie van meldingen en klachten en het in beeld brengen van de ondergrond. Financiering is mogelijk via de nieuwe rioolheffing. Maar het ambitieniveau is een politieke keuze. Wat wil men, wat kost het en wat heeft men ervoor over? Die keuze vindt plaats in het nieuwe watertakenplan dat we aan het opstellen zijn. Daarin leggen we duidelijk vast welke klachten aanleiding kunnen vormen om te spreken van 'structureel nadelige gevolgen' van grondwaterstanden. Dat kunnen gezondheidsklachten zijn of schade aan gebouwen, beperking van woongenot en een aanzienlijke waardedaling van woningen. Of die gevolgen structureel zijn, blijkt uit frequentie van voorkomen, duur en intensivering."

"De maatregelen die we nemen, moeten uiteraard doelmatig zijn en de kosten ervan moeten in verhouding staan tot de nadelige gevolgen. Vraag is wie welke kosten moet dragen als de nadelige gevolgen zich op particulier terrein voordoen, maar op gemeentelijk gebied verholpen kunnen worden. Die vraag krijg je ook bij bedrijfsterreinen en bij wijken die eigendom zijn van één woningcorporatie."

Hebt u ook grondwaterproblemen in het buitengebied?

"Als ze zich daar voordoen, zijn ze erg lokaal. Bovendien zijn daar natuurlijke beeklopen nog intact, en waar dat niet het geval is, is het waterschap bezig om ze te herstellen. Apart punt van aandacht is de voormalige vliegbasis Twente: een gebied van 500

hectare. Bij de aanleg daarvan is het gehele natuurlijke systeem weggevaagd. Vraag is wat er moet gebeuren nu Defensie de basis verlaten heeft. Bestaat er draagvlak voor een bestemming voor de burgerluchtvaart of moet het weer onderdeel worden van de ecologische hoofdstructuur, waar het vliegveld middenin ligt? Momenteel worden uiteenlopende plannen ontwikkeld voor woningbouw, zorgconcepten en een hippisch centrum met woningen voor paardenliefhebbers. In de discussie is Waterschap Regge en Dinkel een sterke partij die streeft naar herstel van het waterhuishoudkundige systeem."

Kunt u iets over uw beider achtergrond vertellen?

Rik Meijer: "Ik ben in 1964 in Hengelo geboren. Studeerde weg- en waterbouw bij de HTS. In 1987 begon ik als weg- en waterbouwkundige bij de dienst Openbare Werken van de gemeente Wisch in de Achterhoek. In 1989 ben ik overgestapt naar de gemeente Haaksbergen als ontwerper van wegen, riolering en als verkeerskundige. In 1996 volgde een functie bij de gemeente Hengelo, waar ik betrokken raakte bij het voorbereiden en leiden van grote infrastructurele projecten, zoals de aanleg van tunnels en bruggen. Vandaar ben ik in 1999 hoofd van de afdeling Civieltechnisch Beheer van de dienst Openbare Werken van de gemeente Epe geworden. Hier was ik als leidinggevende eindverantwoordelijk voor de producten van de afdeling vanaf de beleidsontwikkeling, het ontwerp, de realisatie tot en met het beheer en

onderhoud. Het betrof onder andere civiele techniek, verkeer en vervoer, waterhuishouding en riolering, afvalinzameling, straatreiniging en onkruidbestrijding. Later zijn daar nog de onderdelen 'maatschappelijke voorzieningen' en 'vastgoed, economie en volkshuisvesting' aan toegevoegd. In 2004 ben ik hier in Enschede in mijn huidige functie benoemd: senior beleidsadviseur bij het cluster Beheer Openbare Ruimte van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer. Deze beheert naast het grondwater en het open water in de stad ook de riolering, het groen, de wegen, de verlichting en dergelijke. Enschede kent een stelsel van stadsdelen in het uitvoerende beheer, maar de aansturing en de regie zijn centraal voor de gehele stad."

Jos Mol: "Ik ben in 1966 in Dreischor geboren, op Schouwen-Duiveland. Van 1985 tot 1990 studeerde ik hydrogeologie aan de VU Amsterdam. Mijn eerste baan was bij De Ruiters Milieutechnologie in Halfweg. Ik ben daar in 1991 als geohydroloog aan de slag gegaan met bodemsystemen. In 1995 ben ik overgestapt naar Witteveen+Bos in Deventer. Daar kreeg ik te maken met bodemverontreinigingen, bodemonderzoek, opstellen van saneringsplannen én het behandelen van de waterspecten. In 1999 werd ik sectiehoofd Bodemsanering bij Tebodin in Hengelo met veel advieswerk in het Midden-Oosten, vooral in Dubai. In 2002 ben ik bij het Amerikaanse bureau Environmental Resources Management gaan werken, een bureau dat bij bedrijfsovernames alle milieuaspecten en -risico's in kaart bracht. In 2003 ben ik voor mezelf begonnen met adviezen en trainingen op dit gebied. Zo ontstond ook het contact met de gemeente Enschede, die mij inhuurde voor het onderzoeken van de bodemkwaliteit. In 2004 ben ik bij de Dienst Stedelijke Ontwikkelingen en Beheer in dienst gekomen om sturing te geven aan de hele bodemsaneringsoperatie. Inmiddels ben ik belast met het ontwikkelen van een beleidsvisie op het gebied van bodemkwaliteit, inclusief grondwater. Van projectleider ben ik sinds kort beleidsadviseur bodem en ondergrond geworden. Dat houdt in dat ik mij ook bezig houd met andere grondaspecten, zoals de detectie van bommen uit de Tweede Wereldoorlog en de problematiek van de zoutcavernes. De zoutwinningen van AKZO hebben allerlei gevolgen. Ik heb in dat verband te maken met bodemdaling, bodemenergie én met archeologie en het behoud van aardkundige waarden. Kortom met het beheer van de bodem als geheel."

Hoe ziet uw toekomst eruit?

"Doel is dat er steeds meer beweging in het beheer komt. Na jaren inventarisatie is het beeld van de bodem en het grondwater in Enschede redelijk compleet. We hebben veel met adviseurs gewerkt, maar gaan toch steeds meer zelf doen. We bereiden nu de beleidsvisie voor. Als die is vastgesteld, kunnen we aan de slag. Maar als eerste willen we de komende jaren in de gehele stad het watersysteem op orde hebben."

Maarten Gast